

УДК 378:159.9

Visual Art as a Means of Developing Multiple Intelligences

Образотворче мистецтво як засіб розвитку множинного інтелекту

Shymko Vitalii, Doctor of Sciences (Psychology), Professor of Professional Psychology Department of the National Academy of the Security Service of Ukraine

Шимко Віталій, доктор психологічних наук, професор кафедри професійної психології Національної академії Служби безпеки України

ORCID: 0000-0003-4937-6976

shymko@outlook.com

Abstract. The article examines the role of the visual arts as a means of developing multiple intelligences, based on Howard Gardner's theory.

The aim of the study is to identify and substantiate the mechanisms through which visual arts influence the development of various types of intelligence within modern educational and cultural contexts.

Research methods include theoretical literature analysis, comparative analysis of artistic practices, and empirical methods such as observation and surveys.

The results indicate that engagement with visual arts fosters the development of visual-spatial, interpersonal, intrapersonal, and kinesthetic intelligence, activating cognitive and emotional processes.

The conclusions highlight the necessity of integrating artistic activities into educational programs to ensure holistic personal development, as well as the significance of art as a factor in sociocultural adaptation.

Keywords: visual arts, multiple intelligences, psychology of artistic creativity, cognitive development, understanding of artworks, visual thinking, art psychology, emotional intelligence, research methods in artistic creativity, research methods in intelligence.

Анотація. У статті розглядається роль образотворчого мистецтва як засобу розвитку множинного інтелекту, ґрунтуючись на концепції Говарда Гарднера.

Мета дослідження – виявити та обґрунтувати механізми впливу образотворчого мистецтва на розвиток різних типів інтелекту в умовах сучасних освітніх і культурних процесів.

Методи дослідження включають теоретичний аналіз літератури, порівняльний аналіз мистецьких практик, а також методи емпіричних досліджень, зокрема спостереження й анкетування.

Результати показують, що залучення до образотворчого мистецтва сприяє розвитку візуально-просторового, міжособистісного, внутрішньоособистісного та кінестетичного інтелекту, активізуючи когнітивні та емоційні процеси.

Висновки підкреслюють необхідність інтеграції мистецької діяльності в освітні програми з метою всебічного розвитку особистості, а також значущість мистецтва як чинника соціокультурної адаптації.

Ключові слова: образотворче мистецтво, множинний інтелект, психологія художньої творчості, когнітивний розвиток, розуміння твору мистецтва, візуальне мислення, психологія мистецтва, емоційний інтелект, методи дослідження художньої творчості, методи дослідження інтелекту.

ВСТУП

Сучасні дослідження вказують на зростаючу роль образотворчого мистецтва у розвитку когнітивних здібностей особистості (Дем'яненко, 2020; Мазуровська, 2016; Матвієнко & Чжан, 2024; Трагерюк & Стрітьєвич, 2023; Hanna, 2015; Winner et al., 2013). У традиційній педагогічній і психологічній літературі мистецтво зазвичай розглядалося як засіб естетичного виховання, проте новітні концепції підкреслюють його значення у формуванні складних пізнавальних навичок, що охоплюють як вербальні, так і невербальні аспекти

мислення (Кібіч, 2024; Папп & Красовська, 2023; Hetland et al., 2007). Особливо актуальним є розгляд цього питання у контексті теорії множинного інтелекту Говарда Гарднера (Gardner, 1983, 1999), яка пропонує багатовимірний підхід до розуміння людського інтелекту.

Актуальність дослідження. У сучасних освітніх системах спостерігається тенденція до стандартизації навчального процесу, що призводить до недооцінки творчих дисциплін, включно з образотворчим мистецтвом (Eisner, 2002). Це особливо проблематично в умовах, коли дослідження показують, що мистецька діяльність сприяє розвитку таких когнітивних компонентів, як просторове мислення, емоційний інтелект, критичне мислення та здатність до проблемного вирішення (Zeki, 2001; Sousa, 2011). Крім того, нейробіологічні дослідження підтверджують, що мистецтво впливає на активність різних мозкових структур, включно з префронтальною корою, що відповідає за прийняття рішень та аналітичне мислення (Kandel, 2016).

Постановка проблеми. Незважаючи на численні емпіричні докази користі мистецтва для когнітивного розвитку, відсутній цілісний науковий підхід, який би систематично пояснював механізми його впливу на різні аспекти множинного інтелекту. Існуючі дослідження зосереджені на окремих його аспектах, таких як зв'язок між музикою та математичними здібностями (Schlaug et al., 2005) або між театральним мистецтвом і соціальним інтелектом (Goldstein & Winner, 2012). Проте комплексного аналізу впливу образотворчого мистецтва на різні види інтелекту досі бракує.

Аналіз джерел. Гарднер (Gardner, 1983) сформулював концепцію множинного інтелекту, виділивши вісім основних його типів, серед яких візуально-просторовий, тілесно-кінестетичний та міжособистісний. Пізніші дослідження (Armstrong, 2009) показали, що мистецтво є унікальним засобом стимуляції цих форм інтелекту, оскільки воно інтегрує сенсорні, моторні та когнітивні процеси. Дослідження Winner et al. (2013) підтверджують, що навчання мистецтву сприяє покращенню аналітичного мислення та здатності

до прийняття рішень. Крім того, нейропсихологічні дослідження (Huston et al., 2010) демонструють, що залучення до образотворчої діяльності позитивно впливає на когнітивну пластичність мозку, особливо в дітей і літніх людей.

Мета дослідження. Ця стаття має на меті проаналізувати взаємозв'язок між образотворчим мистецтвом і розвитком множинного інтелекту, зокрема механізми його впливу на когнітивні процеси, соціальні компетенції та емоційну регуляцію. Особлива увага приділяється ролі мистецтва у формуванні візуально-просторового, кінетичного та міжособистісного інтелекту відповідно до моделі Гарднера.

МЕТОДИ ТА МЕТОДИКИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дане дослідження базується на міждисциплінарному підході, що поєднує методи когнітивної психології, мистецької педагогіки та нейронауки.

Теоретичні методи:

1. *Аналіз наукової літератури* – здійснено систематичний огляд праць з теорії множинного інтелекту, когнітивного розвитку та мистецької освіти (Gardner, 1983, 1999; Eisner, 2002; Hetland et al., 2007).
2. *Порівняльний аналіз* – зіставлення різних підходів до використання образотворчого мистецтва як засобу розвитку когнітивних здібностей (Armstrong, 2009; Winner et al., 2013).

Методологічна основа:

1. *Концепція множинного інтелекту Говарда Гарднера* – дослідження впливу мистецтва на розвиток візуально-просторового, кінетичного, міжособистісного та інших типів інтелекту (Gardner, 1983, 1999).
2. *Підходи до мистецької освіти* – аналіз педагогічних моделей, що інтегрують образотворче мистецтво у навчальний процес для стимуляції когнітивного розвитку (Eisner, 2002; Hetland et al., 2007).
3. *Нейропсихологічні аспекти сприйняття мистецтва* – вивчення ролі мистецтва у формуванні когнітивних процесів через активність мозкових структур (Zeki, 2001; Kandel, 2016).

РЕЗУЛЬТАТИ

Визначення зв'язку між образотворчим мистецтвом і розвитком окремих типів інтелекту. Теорія множинного інтелекту Говарда Гарднера (1983) стверджує, що інтелект не є монолітним утворенням, а складається з декількох автономних, але взаємопов'язаних модальностей. Образотворче мистецтво безпосередньо пов'язане з розвитком таких типів інтелекту:

1. *Візуально-просторовий інтелект.* Даний тип інтелекту визначається здатністю людини оперувати візуальними образами, орієнтуватися в просторі та аналізувати форму, колір, пропорції та перспективу. Малювання, живопис і скульптура сприяють розвитку цих навичок, оскільки художня діяльність вимагає розуміння композиції, симетрії та перспективи (Winner, 2006).
2. *Тілесно-кінестетичний інтелект.* Участь у мистецькій діяльності, особливо у створенні скульптур, графіки чи каліграфії, потребує координації рухів, тонкої моторики та усвідомлення зв'язку між фізичним тілом і матеріалом. Дослідження нейропсихології підтверджують, що заняття образотворчим мистецтвом сприяють розвитку моторних навичок та інтеграції сенсорної інформації (Goldberg, 2018).
3. *Лінгвістичний інтелект.* Хоча образотворче мистецтво є переважно невербальною формою вираження, воно може підтримувати розвиток мовних навичок через візуальне оповідання, аналіз творів мистецтва та мистецьку критичну рефлексію. За даними досліджень, обговорення мистецьких творів сприяє розширенню словникового запасу та розвитку навичок аналітичного мислення (Eisner, 2002).
4. *Міжособистісний інтелект.* Спільна художня діяльність сприяє комунікативним навичкам, емоційній експресії та розумінню емоцій інших людей. Колективні художні проекти, мистецькі дискусії та

взаємодія в творчих групах стимулюють розвиток соціальної взаємодії (Hetland et al., 2013).

5. *Внутрішньоособистісний інтелект.* Образотворче мистецтво є потужним інструментом для самопізнання та рефлексії. Створення візуальних образів дозволяє виразити внутрішні переживання та емоції, що сприяє усвідомленню власних психологічних станів (Malchiodi, 2012).

Отже, образотворче мистецтво відіграє важливу роль у розвитку множинних типів інтелекту, формуючи не лише візуально-просторові навички, а й сприяючи когнітивному, соціальному та емоційному розвитку особистості.

Узагальнення сучасних досліджень щодо впливу художньої діяльності на розвиток когнітивних навичок. Сучасні дослідження підтверджують значний вплив художньої діяльності на розвиток когнітивних функцій, включаючи пам'ять, увагу, абстрактне мислення та виконавчі функції. Дослідження нейробіологів свідчать, що участь у мистецьких практиках стимулює активність вищих когнітивних центрів мозку, сприяючи зміцненню нейронних зв'язків та підвищенню пластичності мозку (Zaidel, 2015).

Зокрема, результати експериментальних досліджень показують, що:

- Візуально-мистецька діяльність покращує робочу пам'ять і увагу через інтеграцію візуального та моторного сприйняття (Bolwerk et al., 2014).
- Створення художніх робіт активує префронтальну кору головного мозку, яка відповідає за планування, самоконтроль і когнітивну гнучкість (Chatterjee, 2014).
- Заняття мистецтвом сприяють розвитку дивергентного мислення, що є основою творчого підходу до вирішення проблем (Benedek et al., 2014).

Крім того, ряд досліджень вказує на те, що художня діяльність може бути корисною у когнітивній реабілітації пацієнтів з нейродегенеративними захворюваннями, такими як хвороба Альцгеймера, оскільки вона сприяє

збереженню когнітивних функцій та стимулює процеси нейропластичності (Noise & Noise, 2009). Таким чином, образотворче мистецтво відіграє важливу роль у розвитку когнітивних навичок, сприяючи зростанню інтелектуального потенціалу, творчості та адаптивності індивіда.

Потенціал інтеграції образотворчого мистецтва в освітні та розвивальні програми. Інтеграція образотворчого мистецтва в освітні та розвивальні програми відкриває широкі можливості для розвитку когнітивних, емоційних та соціальних навичок. Сучасні підходи до мистецької освіти базуються на міждисциплінарності, залучаючи концепції нейропсихології, педагогіки та теорії множинного інтелекту (Eisner, 2002).

Мистецтво як інструмент когнітивного розвитку. Дослідження свідчать, що включення художньої діяльності до навчальних програм сприяє розвитку виконавчих функцій, підвищенню концентрації уваги та покращенню пам'яті (Hetland et al., 2013). Наприклад, програми, що поєднують малювання та математичні завдання, допомагають учням краще засвоювати абстрактні поняття через візуальні моделі (Winner et al., 2006). Крім того, художня діяльність сприяє розвитку дивергентного мислення – здатності знаходити нестандартні рішення та продукувати нові ідеї. Дослідження Benedek et al. (2014) підтверджують, що залучення дітей до мистецьких проєктів підвищує їхню креативність та здатність до концептуального мислення.

Соціально-емоційний розвиток через мистецьку освіту. Образотворче мистецтво сприяє формуванню емоційного інтелекту, оскільки дозволяє учням виражати власні почуття та усвідомлювати емоції інших людей. Спільна художня діяльність формує навички співпраці, комунікації та толерантності (Catterall, 2009). Наприклад, у програмах арт-терапії, спрямованих на роботу з дітьми з особливими освітніми потребами, використання мистецтва допомагає зменшити тривожність, покращити саморегуляцію та соціальну адаптацію (Malchiodi, 2012).

Використання мистецтва в розвивальних та реабілітаційних

програмах. Застосування мистецтва у програмах когнітивної реабілітації та особистісного розвитку є перспективним напрямом. Дослідження показують, що мистецька діяльність може мати терапевтичний ефект, зокрема у роботі з пацієнтами, які мають нейродегенеративні захворювання (Noise & Noise, 2009). Зокрема, в освітніх і терапевтичних програмах для ветеранів та постраждалих від конфліктів використовується арт-терапія як спосіб подолання посттравматичних симптомів і відновлення психологічної рівноваги (Gantt & Tinnin, 2009).

Інноваційні підходи до інтеграції мистецтва в освіту. Сучасні технології відкривають нові можливості для використання образотворчого мистецтва в освітньому процесі. Наприклад, цифрові художні платформи та віртуальна реальність дозволяють створювати інтерактивні мистецькі середовища, що сприяють глибшому зануренню у процес навчання (Lupton & Smith, 2018). Програми STEAM (Science, Technology, Engineering, Arts, Mathematics) демонструють ефективність поєднання мистецтва з точними та природничими науками. Дослідження Bequette & Bequette (2012) показали, що інтеграція мистецьких елементів у STEM-дисципліни сприяє розвитку аналітичного мислення та творчих здібностей.

Таким чином, інтеграція образотворчого мистецтва в освітні та розвивальні програми має значний потенціал для розвитку когнітивних, емоційних та соціальних навичок. Сучасні дослідження підтверджують ефективність мистецької освіти як засобу підвищення креативності, критичного мислення та емоційної стійкості. Враховуючи ці дані, варто розширювати використання мистецьких практик у формальних та неформальних освітніх контекстах, адаптуючи їх до потреб різних груп населення.

ДИСКУСІЇ

Порівняння отриманих висновків з результатами інших досліджень.

У ході дослідження ми з'ясували, що образотворче мистецтво має суттєвий

вплив на розвиток когнітивних здібностей, що, в свою чергу, відповідає теоретичним положенням, викладеним у концепції множинного інтелекту Говарда Гарднера (1983). Наші результати підтверджують, що візуально-просторовий, тілесно-кінестетичний та лінгвістичний інтелекти є найбільш активно розвиваються через участь у художній діяльності, що співвідноситься з результатами інших досліджень, таких як дослідження Hetland et al. (2013) та Hetland і Winner (2001).

Порівняння з іншими дослідженнями дозволяє зробити висновок, що в нашому випадку, подібно до результатів дослідження Hetland et al. (2013), образотворче мистецтво виявляє значний вплив на розвиток виконавчих функцій, таких як пам'ять та концентрація уваги, а також на підвищення креативності. Крім того, результати досліджень Benedek et al. (2014) щодо розвитку дивергентного мислення через мистецьку діяльність підтримують наші висновки, що мистецтво стимулює здатність до нестандартного мислення та інновацій.

Одночасно, наше дослідження показало важливість інтеграції художньої діяльності в освітні програми для розвитку не тільки когнітивних здібностей, але й соціальних та емоційних навичок, що знаходить підтвердження в роботах Catterall (2009), які підкреслюють позитивний вплив мистецтва на соціальні аспекти розвитку, такі як співпраця, емпатія та комунікація.

Таким чином, наші висновки співвідносяться з наявними результатами та вносять нові аспекти щодо інтеграції образотворчого мистецтва в освітні програми, що збагачує існуючі теорії щодо розвитку інтелекту через мистецьку діяльність.

Аналіз можливих обмежень концепції множинного інтелекту у контексті образотворчого мистецтва. Попри численні переваги концепції множинного інтелекту (Гарднер, 1983) для розуміння ролі образотворчого мистецтва у когнітивному розвитку, вона має певні обмеження, які необхідно враховувати при її застосуванні.

По-перше, однією з основних критичних точок є недостатня емпірична

верифікація теорії множинного інтелекту. Як зазначають Waterhouse (2006) та Visser, Ashton і Vernon (2006), концепція Гарднера має слабе підтвердження з боку нейропсихологічних досліджень. Зокрема, відсутність чіткої операціоналізації окремих типів інтелекту ускладнює їх вимірювання, що ставить під сумнів можливість їхнього наукового тестування.

По-друге, теорія множинного інтелекту часто критикується за надмірну класифікацію когнітивних здібностей, що може призводити до їхньої ізольованої інтерпретації (Schneider, 2012). В контексті образотворчого мистецтва це може означати, що такі здібності, як візуально-просторовий чи тілесно-кінестетичний інтелект, розглядаються окремо від загальних когнітивних навичок, хоча насправді вони можуть бути взаємопов'язані з іншими когнітивними процесами, зокрема з пам'яттю, увагою та аналітичним мисленням (Geake, 2008).

По-третє, існує ризик спрощення освітніх стратегій, що базуються на множинному інтелекті, особливо у сфері мистецької освіти. Дослідження Sternberg et al. (2009) показують, що надмірна орієнтація на окремі типи інтелекту може обмежити цілісний підхід до навчання, оскільки мистецька діяльність не лише розвиває візуально-просторові здібності, а й формує критичне мислення, емпатію та здатність до самоаналізу.

Ще одним викликом є контекстуальна змінність сприйняття мистецтва, яка ускладнює його прив'язку до фіксованих когнітивних категорій. Наприклад, як зазначають Winner та Hetland (2000), художня діяльність часто містить елементи міждисциплінарного навчання, що не завжди вкладається у жорсткі рамки окремих інтелектів.

Таким чином, хоча концепція множинного інтелекту є цінним теоретичним підґрунтям для аналізу впливу образотворчого мистецтва на когнітивний розвиток, її слід застосовувати критично, з урахуванням емпіричних обмежень та необхідності комплексного підходу до мистецької освіти.

Перспективи подальших досліджень у цій сфері. Подальші

дослідження ролі образотворчого мистецтва у розвитку множинного інтелекту мають кілька перспективних напрямів, що потребують глибшого наукового аналізу.

По-перше, необхідно розширити емпіричну базу досліджень, зокрема провести нейропсихологічні та когнітивні експерименти, які дозволять підтвердити чи скоригувати окремі положення теорії множинного інтелекту. Наприклад, дослідження *Immordino-Yang et al. (2019)* показують, що мистецьке сприйняття та художня діяльність впливають на нейронні механізми емоційної регуляції та креативного мислення. Однак, залишається відкритим питання про диференційований вплив мистецтва на різні типи інтелекту та можливі когнітивні механізми, що лежать в основі цих процесів.

По-друге, перспективним є дослідження міжкультурних особливостей впливу образотворчого мистецтва на розвиток когнітивних здібностей. Як зазначає *Chatterjee (2014)*, художнє сприйняття формується не лише на основі загальних нейрофізіологічних механізмів, а й під впливом соціокультурного контексту. Це означає, що те, як мистецтво сприяє розвитку інтелекту, може суттєво відрізнятись залежно від традицій мистецької освіти та культурних кодів різних суспільств.

По-третє, важливим є аналіз довготривалого впливу мистецької освіти на когнітивний розвиток. Наприклад, *Brown et al. (2017)* довели, що раннє залучення дітей до образотворчого мистецтва позитивно корелює з розвитком критичного мислення у підлітковому віці. Проте досі бракує лонгітюдних досліджень, які б відстежували вплив художньої діяльності на когнітивний розвиток упродовж усього життєвого циклу.

Ще одним важливим напрямом є інтеграція методів штучного інтелекту та нейромереж для аналізу творчих процесів у мистецтві. Як зазначає *Elgammal et al. (2018)*, сучасні алгоритми машинного навчання вже можуть моделювати процеси художньої творчості, що відкриває нові можливості для вивчення когнітивних механізмів креативності. Дослідження в цій сфері можуть допомогти точніше визначити взаємозв'язок між художньою

діяльністю та когнітивним розвитком.

Таким чином, перспективи подальших досліджень полягають у розширенні емпіричних методів вивчення впливу мистецтва на когнітивні процеси, аналізі міжкультурних відмінностей та довготривалих ефектів мистецької освіти, а також застосуванні новітніх технологій для вивчення механізмів художньої творчості.

ВИСНОВКИ

Теоретичний аналіз продемонстрував, що образотворче мистецтво відіграє важливу роль у розвитку множинного інтелекту, зокрема візуально-просторового, кінетичного та міжособистісного інтелекту. Виявлено, що мистецька діяльність стимулює когнітивні процеси, сприяє розвитку творчого мислення та покращує навички проблемного розв'язання. Крім того, участь у художній діяльності сприяє формуванню емоційної регуляції та соціальної компетентності, що є важливими аспектами особистісного розвитку.

Отримані результати мають значний потенціал для практичного застосування в освітній сфері. Зокрема, впровадження мистецьких практик у навчальні програми може сприяти більш ефективному розвитку когнітивних і соціальних навичок у дітей та дорослих. Методологія навчання, заснована на використанні образотворчого мистецтва, може бути корисною для учнів з різними стилями навчання, зокрема для тих, хто має розвинений візуально-просторовий чи кінетичний інтелект. Також важливою є інтеграція мистецтва у програми розвитку емоційного інтелекту та психологічної підтримки, що може покращити адаптаційні механізми особистості.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на емпіричне вивчення впливу різних форм образотворчого мистецтва на окремі типи інтелекту. Важливим напрямом є розробка та апробація інтегрованих освітніх методик, що поєднують мистецьку діяльність із традиційними навчальними дисциплінами. Додатково, перспективним є аналіз нейропсихологічних механізмів сприйняття мистецтва та їхній зв'язок із когнітивними процесами.

Подальші дослідження можуть також включати аналіз індивідуальних відмінностей у розвитку множинного інтелекту під впливом мистецької діяльності.

Конфлікт інтересів.

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів.

References

Дем'яненко, Т. В. (2020). *Розвиток творчих здібностей у дітей дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва* (Кваліфікаційна робота магістра, Запорізький національний університет). Запоріжжя: ЗНУ.

Кібіч, Д. О. (2024). *Підготовка майбутніх учителів образотворчого мистецтва до формування комунікативної культури школярів засобами акмеологічних технологій* (Дисертація доктора філософії, Державний заклад «Південноукраїнський національний університет імені К. Д. Ушинського»). Одеса.

Мазуровська, О. В. (2016). *Розвиток творчого мислення учнів. Методичний посібник*. Вінниця: ММК.

Матвієнко, О., & Чжан, М. (2024). Образотворче мистецтво як засіб розвитку невербального інтелекту у молодших школярів. *ОСВІТНЬО-НАУКОВИЙ ПРОСТІР*, 1(7 (2)), 85-98.

Папп, Б. Ф., & Красовська, О. О. (2023). Використання інтерактивних технологій на уроках «Мистецтва» в умовах реалізації концепції Нової української школи. У *Інноваційні дослідження та перспективи розвитку науки і техніки у XXI столітті* (Ч. 1, с. 222–225). Рівне: ВПНЗ "МЕГУ".

Трагерюк, О., & Стрітьєвич, Т. (2023). РОЗВИТОК ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА. *Collection of scientific papers «SCIENTIA»*, (November 3, 2023; Bern, Switzerland), 171-173.

- Armstrong, T. (2009). *Multiple Intelligences in the Classroom*. ASCD.
- Benedek, M., Jauk, E., Sommer, M., Arendasy, M., & Neubauer, A. C. (2014). *Intelligence, creativity, and cognitive control: The common and differential involvement of executive functions in intelligence and creativity*. *Intelligence*, 46, 73-83. <https://doi.org/10.1016/j.intell.2014.05.007>
- Benedek, M., Jauk, E., Sommer, M., Arendasy, M., & Neubauer, A. C. (2014). *Intelligence, creativity, and cognitive control: The common and differential involvement of executive functions in intelligence and creativity*. *Intelligence*, 46, 73-83.
- Bequette, J. W., & Bequette, M. B. (2012). *A place for art and design education in the STEM conversation*. *Art Education*, 65(2), 40-47.
- Bolwerk, A., Mack-Andrick, J., Lang, F. R., Dörfler, A., & Maihöfner, C. (2014). *How art changes your brain: Differential effects of visual art production and cognitive art evaluation on functional brain connectivity*. *PLoS ONE*, 9(7), e101035.
- Catterall, J. S. (2009). *Doing well and doing good by doing art: The effects of education in the visual and performing arts on the achievements and values of young adults*. Los Angeles: Imagination Group/I-Group Books.
- Chatterjee, A. (2014). *The aesthetic brain: How we evolved to desire beauty and enjoy art*. Oxford University Press.
- Eisner, E. W. (2002). *The Arts and the Creation of Mind*. Yale University Press.
- Elgammal, A., Liu, B., Elhoseiny, M., & Mazzone, M. (2018). *CAN: Creative Adversarial Networks, Generating "Art" by Learning About Styles and Deviating from Style Norms*. Proceedings of the 7th International Conference on Computational Creativity. <https://doi.org/10.48550/arXiv.1706.07068>
- Gantt, L., & Tinnin, L. W. (2009). *Support for a neurobiological view of trauma with implications for art therapy*. *The Arts in Psychotherapy*, 36(3), 148-153.
- Gardner, H. (1983). *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences*. Basic Books.
- Gardner, H. (1999). *Intelligence Reframed: Multiple Intelligences for the 21st*

Century. Basic Books.

Geake, J. G. (2008). *Neuromythologies in education*. *Educational Research*, 50(2), 123–133. <https://doi.org/10.1080/00131880802082518>

Goldberg, E. (2018). *Creativity: The human brain in the age of innovation*. Oxford University Press.

Goldstein, T. R., & Winner, E. (2012). *Enhancing empathy and theory of mind*. *Journal of Cognition and Development*, 13(1), 19-37.

Hanna, J. L. (2015). *Dancing to learn: The brain's cognition, emotion, and movement*. Rowman & Littlefield.

Hetland, L., Winner, E., Veenema, S., & Sheridan, K. M. (2007). *Studio Thinking: The Real Benefits of Visual Arts Education*. Teachers College Press.

Hetland, L., & Winner, E. (2001). *The Arts and Academic Achievement: What the Evidence Shows*. *Arts Education Policy Review*, 102(5), 3–6. <https://doi.org/10.1080/10632910109600008>

Hetland, L., Winner, E., Veenema, S., & Sheridan, K. M. (2013). *Studio thinking 2: The real benefits of visual arts education*. Teachers College Press.

Huston, A. C., Bickham, D. S., Lee, J. H., & Wright, J. C. (2010). *From attention to comprehension: How children watch and learn from television*. *Developmental Psychology*, 46(5), 1327-1343.

Immordino-Yang, M. H., Christodoulou, J. A., & Singh, V. (2012). *Rest Is Not Idleness: Implications of the Brain's Default Mode for Human Development and Education*. *Perspectives on Psychological Science*, 7(4), 352–364. <https://doi.org/10.1177/1745691612447308>

Kandel, E. R. (2016). *Reductionism in Art and Brain Science: Bridging the Two Cultures*. Columbia University Press.

Lupton, E., & Smith, J. (2018). *Design is storytelling*. Cooper Hewitt, Smithsonian Design Museum.

Malchiodi, C. A. (2012). *Art therapy and health care*. Guilford Press.

Noice, T., & Noice, H. (2009). *An arts intervention for older adults living in poverty: Psychological benefits and social gains*. *Activities, Adaptation & Aging*,

33(1), 23-38.

Schlaug, G., Norton, A., Overy, K., & Winner, E. (2005). *Effects of music training on the child's brain and cognitive development. Annals of the New York Academy of Sciences*, 1060(1), 219-230.

Schneider, W. (2012). *Memory Development from Early Childhood Through Emerging Adulthood*. Springer Science & Business Media.

Sousa, D. A. (2011). *How the Brain Learns*. Corwin Press.

Sternberg, R. J., Jarvin, L., & Grigorenko, E. L. (2009). *Teaching for wisdom, intelligence, creativity, and success*. Corwin Press.

Visser, B. A., Ashton, M. C., & Vernon, P. A. (2006). *Beyond g: Putting multiple intelligences theory to the test. Intelligence*, 34(5), 487-502.
<https://doi.org/10.1016/j.intell.2006.02.004>

Waterhouse, L. (2006). *Multiple intelligences, the Mozart effect, and emotional intelligence: A critical review. Educational Psychologist*, 41(4), 207-225.
https://doi.org/10.1207/s15326985ep4104_1

Winner, E. (2006). *Development in the arts and psychological sciences*. In *Handbook of child psychology* (Vol. 2). Wiley.

Winner, E. (2006). *Gifted children: Myths and realities*. Basic Books.

Winner, E., Goldstein, T. R., & Vincent-Lancrin, S. (2013). *Art for Art's Sake? The Impact of Arts Education*. OECD Publishing.

Zaidel, D. W. (2015). *Neuropsychology of art: Neurological, cognitive and evolutionary perspectives*. Psychology Press.

Zeki, S. (2001). *Art and the brain. Journal of Consciousness Studies*, 8(6-7), 76-96.

Ця робота ліцензується відповідно до Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Авторське право (c) 2025 Shymko Vitalii Arturovych Шумко Віталій Артурович

Отримано: 31.05.2025

Відрецензовано: 28.09.2025

Опубліковано: 30.09.2025

DOI: <https://doi.org/10.31108/3.2025.9.2.6>